

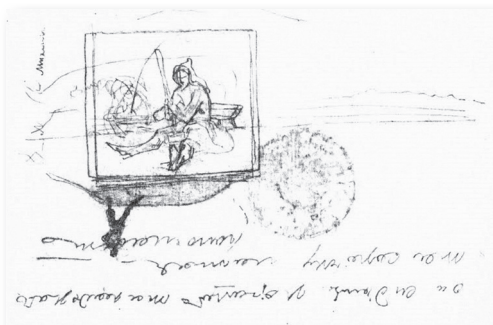
Штрихи

Олександр Боронь

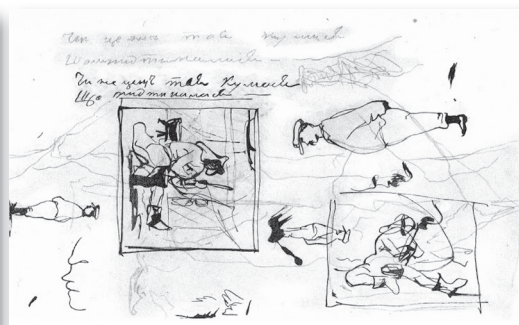
ПРО ДАТУВАННЯ ШЕВЧЕНКОВОЇ СЕПІЇ “У ЮРТІ”

Теперішнє місце зберігання оригіналу Шевченкової сепії “У юрті” (див. третю сторінку обкладинки) не відоме, твір знаний нині лише за першою репродукцією 1914 р. [5, табл. XVIII]. Малюнок експонувався під назвою “Калмик в юрті” 1911 р. на виставці до 50-х роковин від дня смерті Т. Шевченка [2, 14, № 61], тоді ж його вперше згадано під назвою “Киргиз в юрте” як твір зі збірки В. В. Кочубей [1, 141, № 28]. Від 1857 р. сепія зберігалась у родині Ґалаґанів, з кінця 1890-х – у Л. Жемчужникова, не пізніше 1911 р. надійшла до В. В. Кочубей, не пізніше 1914 р. – до В. П. Кочубея [13, 503], з 1934 р. експонувалася в Галереї картин Т. Г. Шевченка в Харкові [3, 28] (про останнє місце зберігання чомусь не сказано в коментарі в 12-томнику [11: 10, 503]). У вересні 1940 р. в Києві на базі республіканської ювілейної Шевченківської виставки створено Центральний державний музей Т. Г. Шевченка (почав діяти у квітні 1941 р.), куди було передано найцінніші експонати Галереї [4, 1147]. Згодом сліди сепії загубилися.

В останньому на сьогодні повному зібранні творів Тараса Шевченка сепію “У юрті” датовано 1856 – не пізніше липня 1857 р., Мангишлак [11: 10, 503] з покликом на статтю Г. Паламарчук [6, 77–80], але на зазначених у коментарі сторінках немає жодного слова про цей малюнок. Очевидно, упорядники мали на увазі те, що Г. Паламарчук ідентифікувала невідомого з гітарою на портреті роботи Шевченка (попереднє датування: 19 червня – 25 липня 1848 р.; січень – березень 1849 р., див.: [10, 12]) як Лук’яна Алексеєва й відповідно до цього визначила час створення малюнка 1856 – 1857 рр., а на підставі спільного із цим твором інтер’єру аналогічно було переглянуто датування ще двох сепій – “За малюванням товариша” та “У юрті”, на чому як на важливій новації спеціально наголошено в преамбулі до коментарів [11: 10, 396]. Правомірність такої атрибуції портрета невідомого – тема ширшої розвідки, робота над якою триває.

Іл. 1

Іл. 2

У коментарі з покликом на статтю К. Широцького [12, 34–35] зроблено припущення, що твір був серед малюнків, які 13 травня 1857 р. Шевченко надіслав Бр. Залеському для “Віленського альбому” [11: 10, 503]. Насправді у публікації немає жодної згадки про цей альбом, а між сторінками 34 і 35 сепію “У юрті” репродуковано. Шевченко писав Бр. Залеському: “Посылаю тебе 17 штук для “В[иленского] а[льбома]”” [11: 6, 129]. Вважається, що тоді художник надіслав твори з часу Каратауської експедиції 1851 р. та малюнки околиць Новопетровського укріплення [11: 6, 406].

У 10-томному Повному зібранні творів малюнок “У юрті” датувався періодом перебування Шевченка в Раїмі у 1848 – 1849 рр. “на підставі зображення на ньому того ж килима, що і на “Портреті невідомого з гітарою” <...> та за однаковою манерою виконання обох малюнків” [10, 12], а визначення часу створення портрету невідомого з гітарою спиралося на напис “Раїм” та деякі інші ознаки твору. Коментар до малюнка “У юрті” (тоді – “Казахи в юрті”) у 10-томнику містить важливу деталь, якої немає в останньому академічному виданні, – відсилання до начерків ескізів до сепії (в альбомі зарисовок, поезій і фольклорних записів 1846–1850 рр. [11: 9, № 95, 96]). Перший ескіз дзеркально оберненої щодо закінченого малюнка постаті казаха виконано на другій сторінці обкладинки (див. іл. 1), на першому аркуші альбому зроблено в різних місцях і напрямках ще два начерки композиції до аналізованого малюнка (див. іл. 2). У коментарі 10-томника вказано, що на звороті цього аркуша під ледь помітним і затертим начерком жіночої постаті міститься начерк ескізу “У юрті”, обидва зображення “не репродукуються з технічних причин” [10, 33]. Це твердження повторено й у 12-томнику (аркуш так само не репродуковано) [11: 9, 488]. Насправді на звороті першого аркуша ще одного ескізу немає: крізь папір перебився чорнильний ескіз “У юрті” з першої сторінки, який зі звороту нагадує олівцевий начерк [9, арк. 1 зв.]. У кожному разі маємо три ескізи начерків до сепії “У юрті”, усіх їх виконано в альбомі 1846 – 1850 рр.

Верхня хронологічна межа альбому [9] не викликає жодних сумнівів: його відібрали в Шевченка під час арешту 1847 р., потім повернули. На заслання поет робив записи та ескізи в ньому та в ще одному, який датується 1848 – 1850 рр. Під час арешту за доносом М. Ісаєва у квітні 1850 р. обидва альбоми в поета було вилучено [8, 190, № 347], звідтоді вони зберігалися в Третньому відділі, потім (до 1907 р.) – в архіві Департаменту поліції Міністерства внутрішніх справ [11: 9, 488]. Виникає логічне питання: чи міг Шевченко написати сепію “У юрті” в 1856 – 1857 рр., якщо підготовчі ескізи до неї містилися в альбомі, конфіскованому ще в 1850 р.? Неймовірно, щоб художник 6–7 років пам’ятав готову композицію малюнка й тільки через такий проміжок часу реалізував її на папері.

Отже, малюнок “У юрті” не могло бути виконано в 1856 – 1857 рр. Ескізи, замовчані в коментарі до твору в новому академічному виданні, остаточно переконують у слушності попереднього датування сепії, зафіксованого у 10-томнику, тобто 1848 – 1849 рр. До речі, це датування наведено і в “Шевченківській енциклопедії”, проте алогічно зауважено, що твір датовано на підставі зображеного килима, який повторюється на малюнку “Портрет Лук’яна Алексєєва”, а також подібної художньої манери рисування [7]. Згаданий урядник Уральського козачого війська прибув до Новопетровського укріплення не раніше 1855 р. [6, 78], а у 1848 – 1849 рр. йому було близько 9 – 11 років – помер у грудні 1871-го у віці трохи понад 30 років [6, 76]. Отож видається вкрай ненадійним підходом покладатися на таке хистке поняття, як подібність художньої манери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Б[еляшевский] Н., Ш[ербаковский] Д. Выставка художественных произведений Т. Г. Шевченка. Киев. 1911 г. (1861–1911) // Искусство: Живопись. Графика. Художественная печать. – 1911. – № 3. – С. 135–143.
2. Виставка артистичних творів Тараса Шевченка [каталог]. – Київ, 1911. – 20 с.
3. Каталог малярської творчості Т. Г. Шевченка, експонованої в Галереї. – Харків: Мистецтво, 1934. – 34 с.
4. Кацай В. Історія мистецького надбання Т. Г. Шевченка у Харкові в 1926–1948 рр. // Народнознавчі зошити. – 2014. – № 6. – С. 1142–1154.
5. Малюнки Т. Шевченка. За артистичним доглядом проф. В. В. Мате. – Петербург: Видання Общества имени Т. Г. Шевченка для вспомоществования нуждающимся уроженцам Южной России, учащимся в высших учебных заведениях г. С.-Петербурга, 1914. – Вып. II. – 4 с., 30 арк. мал.
6. Паламарчук Г. Невідомий друг Т. Г. Шевченка // 3 досліджень про Т. Г. Шевченка: Зб. – Київ: Дніпро, 1968. – С. 67–81.
7. Слободянюк О. В юрті // Шевченківська енциклопедія: В 6 т. – Київ: НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2012. – Т. 1: А–В. – С. 563.
8. Тарас Шевченко. Документи та матеріали до біографії. 1814–1861 / За ред. Є. П. Кирилюка. – Київ: Вища школа, 1982. – 432 с.
9. [Шевченко Т. Альбом зарисовок, поезій і фольклорних записів 1846–1850 років] // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф. 1. – Од. зб. 108. – 56 арк.
10. Шевченко Т. Повне збір. тв.: В 10 т. – Київ: Вид-во АН УРСР, 1963. – Т. 8: Живопис, графіка: 1847–1850. – VIII, 126 репрод., 98 с.
11. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. – Київ: Наук. думка, 2001 – 2014.
12. Шероцкий К. Шевченко-художник // Русский библиофил. – 1914. – № 1. – С. 28–47.

REFERENCES

1. B[e]lyashevskii, N., Sh[h]erbakovskii, D. (1911). Vystavka khudozhestvennykh proizvedenii T. H. Shevchenka. Kiev. 1911 g. (1861–1911). *Iskusstvo: Zhyvopis. Grafika. Khudozbestvennaia pečat, No 3, 135–143.* [in Russian]
2. *Vystavka artystychnykh tvoriv Tarasa Shevchenka* [kataloh] (1911). Kyiv. [in Ukrainian]
3. *Kataloh maliarskoï tvorchosti T. H. Shevchenka, eksponovanoi v Halerei.* (1934). Kharkiv: Mystetstvo. [in Ukrainian]
4. Katsai, V. (2014). Istoria mystetskoho nadbannia T. H. Shevchenka u Kharkovi v 1926–1948 rr. *Narodoznavchi zoshyty, 6, 1142–1154.* [in Ukrainian]
5. Maliunky T. Shevchenka. *Za artystychnym dobliadom prof. V. V. Mate.* (1914). Peterburg: Vydannia Obshchestva imeni T. H. Shevchenka dlia vspomoshchestvovaniia nuzhdaiushchimsia urozhentsam Yuzhnoi Rossii, uchashchymisia v vysshikh uchebnykh zavedeniakh h. S.-Peterburga. Vyp. II. [in Ukrainian]
6. Palamarchuk, H. (1968). Nevidomyi druh T. H. Shevchenka. *Z doslidzhen pro T. H. Shevchenka: Zb. Kyiv: Dnipro, 67–81.* [in Ukrainian]
7. Slobodyaniuk, O. (2012). V yurti. *Shevchenkivska entsyklopediia* (Vol. 1–6) Kyiv: NAN Ukrainy, In-t l-ry im. T. H. Shevchenka. Vol. 1, 563. [in Ukrainian]
8. Taras Shevchenko. Dokumenty ta materialy do biohrafii. 1814 – 1861. (1982) Ye. P. Kyryliuk (Ed.). Kyiv: Vyshcha shkola. [in Ukrainian]
9. [Shevchenko, T. Albom zarysovok, poezii i folklornykh zapysiv 1846–1850 rokiv]. *Viddil rukopysnykh fondiv i tekstologii Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy. Fund. 1. Od. zb. 108.* [in Ukrainian]
10. Shevchenko, T. (1963). Povne zibrannia tvoriv (Vol. 1–10). Kyiv: Vyd-vo AN URSR. Vol. 8: Zhyvopys, hrafika: 1847–1850. [in Ukrainian]
11. Shevchenko, T. (2001–2014). Povne zibrannia tvoriv (Vol. 1–12). Kyiv: Nauk. dumka. [in Ukrainian]
12. Sherotskiy, K. (1914). Shevchenko-khudozhnik. *Russkii bibliofil, 1, 28–47.* [in Russian]

Отримано 8 березня 2019 р.

м. Київ